

УДК 330.101.4.: 330.117

О. В. Федірець,д. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, УкраїнаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9710-4644>**С. В. Кузьменко,**к. е. н., доцент, доцент кафедри адміністративного менеджменту
та зовнішньоекономічної діяльності, Національний університет
біоресурсів і природокористування України, м. Київ, УкраїнаORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1122-0140>**С. В. Янечко,**

аспірант, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2115-3287>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.8.41

АРХІТЕКТОНІКА АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ

O. Fedirets,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of I. Markina Department
of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

S. Kuzmenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of Administrative Management
and Foreign Economic Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

S. Yanechko,

PhD student, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

ARCHITECTURE OF AGRO-FOOD SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS IN THE CONTEXT OF CHANGE MANAGEMENT

В статті розглянуто архітектуру агропродовольчих соціально-економічних систем в контексті управління змінами. Доведено, що можливість соціально-економічних систем адаптуватися до різних чинників зовнішнього оточення стає ключовим базисом, який формує високий рівень динаміки. Завдяки цьому з'являються можливості впровадження комплексних багатокомпонентних інновації ефективніше за наявності обмеження в термінах. Можливість соціально-економічної системи забезпечити власну самоорганізацію виступає необхідною передумовою для трансформації, що відбувається та дозволяє забезпечити самій системі еволюційний розвиток, так і на якісному рівні усіх процесів, що в ній відбуваються. Коли зовнішнє середовище є досить нестабільним, то формування і розвиток саме таких організаційних форм, які засновані на самоорганізації інноваційних процесів, дозволяє забезпечити ефективність адаптації соціально-економічних систем до умов зовнішнього середовища. Агропродовольча сфера характеризується наступними ознаками: міжгалузевим підходом, наявністю основної та неосновних галузей, відтворювальним принципом та критерієм участі у створенні кінцевого продукту, складністю визначення функціонального ядра, формуванням сфери на території держави, а його окремих складових частин — на території окремих регіонів. Розвиток агропродовольчої сфери, орієнтуючись на принципи стійкого розвитку можна представити у вигляді концепції триєдиного результату. Компоненти стійкого розвитку, базуються на тісному взаємозв'язку та взаємодії соціальних, економічних та екологічних процесів у їх багатовимірній структурі. Коеволюційні стратегії дозволяють додатково використати переваги, пов'язані з функціонуванням соціально-економічних систем, які передбачають формування та впровадження механізму реалізації змін для забезпечення розвитку системи. При цьому відбувається формування нових підходів до підтримки динаміки функціонування та модернізації соціально-економічної системи завдяки впровадженню ефективного інструментарію управління змінами.

The article examines the architecture of agro-food socio-economic systems in the context of change management. It has been proven that the ability of socio-economic systems to adapt to various factors of the external environment becomes a key basis that forms a high level of dynamics. Thanks to this, there are opportunities to implement complex multi-component innovations more efficiently in the presence of time constraints. The ability of the socio-economic system to ensure its own self-organization is a necessary prerequisite for the transformation that is taking place and allows to ensure the evolutionary development of the system itself, as well as at the qualitative level of all processes taking place in it. When the external environment is quite unstable, the formation and development of such organizational forms, which are based on the self-organization of innovative processes, allows to ensure the effectiveness of adaptation of socio-economic systems to the conditions of the external environment. The agro-food sector is characterized by the following features: an interdisciplinary approach, the presence of main and non-main sectors, the reproductive principle and the criterion of participation in the creation of the final product, the complexity of determining the functional core, the formation of the sector on the territory of the state, and its individual constituent parts on the territory of individual regions. The development of the agro-food sector, based on the principles of sustainable development, can be presented in the form of the concept of a three-unit result. The components of sustainable development are based on the close relationship and interaction of social, economic and environmental processes in their multidimensional structure. Coevolutionary strategies make it possible to additionally use the advantages associated with the functioning of socio-economic systems, which provide for the formation and implementation of a mechanism for implementing changes to ensure the development of the system. At the same time, new approaches are being formed to support the dynamics of functioning and modernization of the socio-economic system thanks to the introduction of effective change management tools.

Ключові слова: управління змінами, розвиток, агропродовольча сфера, соціально-економічна система, самоорганізація, архітектоніка.

Key words: change management, development, agro-food sector, socio-economic system, self-organization, architecture.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Впровадження та розвиток ринкової економіки в Україні забезпечив чіткі економічні та правові передумови спрямовані на поширення та розбудову організаційних форм в агропродовольчій сфері, в основі функціонування яких покладено вільний вибір роду діяльності та самостійність у побудові якісно нових відносин, пов'язаних із процесами постачання, виробництва, розподілу, обміну, споживання та взаємодії із іншими суб'єктами суспільно-економічного життя. Зазначені формування отримали можливість здійснювати процес управління базуючись на принципах вільного вибору, самостійності, ініціативності, цілеспрямованості, використовуючи сучасні підходи та творче мислення. Наріжним каменем даних

перетворень стали базові засади приватної власності, яка виступає економічною основою ринкових відносин, забезпечуючи функціонування, розвиток та взаємодію підприємницьких структур, державних органів влади та суспільства. Такі зміни викликали необхідність побудови нової моделі розвитку агропродовольчої сфери, враховуючи різноманітні чинники впливу зовнішнього середовища, особливо що стосується трансформаційних перетворень: реструктуризація колективних сільськогосподарських підприємств, розвиток орендних відносин, приватизація державних підприємств, формуванням ринкових цін на продукцію та матеріально-технічне забезпечення, розширенням каналів реалізації продукції, зокрема вихід на міжнародні ринки збуту, запровадженням нової податкової та банківської політики, реформа децентралізації та відкриття ринку землі.

**АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ
І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО
РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ
І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ
НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН
ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ
ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ**

Від початку переходу України до ринково-го напрямку розвитку і по даний час відбувається процес формування середовища як сфери діяльності та взаємодії нових ринкових бізнес-структур, державного сектору та суспільних інституцій, враховуючи чинні соціально-економічні, політичні, правові, екологічні, культурні умов, що дає можливість через реалізацію свободи громадян на підприємницьку діяльність забезпечити задоволення як власних потреб, так в цілому і потреб суспільства.

Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад розвитку систем зробили Глинська А.Є., Горбань О.М., Бахрушин В.Є., Коваленко І.І., Бідюк П.І., Гожий О.П., Федірець О.В. та інші науковці [1—10]. В той же час існує об'єктивна потреба у поглибленні системних досліджень сутності соціально-економічного розвитку агропродовольчої сфери. Не досліджені також повною мірою механізм, інструментарій і принципи розвитку агропродовольчої сфери як системного утворення. Цим зумовлюється актуальність обраної теми дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — дослідити архітектуру агропродовольчих соціально-економічних систем в контексті управління змінами.

**ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ
ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ
ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ
НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

В процесі комплексного дослідження, найбільш універсальною дефініцією, яка викорис-

товується для опису та характеристики різних об'єктів, виступає термін "система". Достатньо ґрунтовне визначенням зазначеного терміну представлено науковцями Коваленко І. І., Бідюк П. І., Гожий О. П. — "...сукупність елементів певним чином пов'язаних і взаємодіючих між собою для виконання заданих цільових функцій" [5, с. 11].

У наукових джерелах використовуються такі терміни, як "система", "економічна система", "соціальна система", "соціально-економічна система", тому варто з'ясувати, як вони співвідносяться між собою. Термін "система" є широко вживаною науковою категорією, яка трактується дещо по-різному, навіть в енциклопедіях і словниках. В першу чергу слід звернути увагу на достатньо різнопланові варіанти тлумачення терміну "система", що наводяться у "Новому тлумачному словнику української мови" [6, с. 286]. Нами узагальнено класифікацію систем (рис. 1).

В той же час, більш важливими для нашого дослідження є характеристики терміну, відповідно до теорії систем. Відповідно до зазначеної теорії, найбільш часто зустрічається трактування терміну система як певна кількість елементів: упорядковане поєднання елементів, множина елементів; обмежена кількість елементів [3; 8]. Кількість елементів системи, на нашу думку, буде впливати на її характеристики, зокрема в першу чергу на розміри та межі. В даному випадку доцільним є трактування Б. Геттінга [8], що межі системи повинні бути сконструйовані абстрактно, а не є чимось заданими. Це твердження є актуальним для агропродовольчої сфери, межі якої формуються, зважаючи на певну абстрактність будь-якої системи.

Слід зазначити, що у світі переважна більшість явищ відбувається системно, проте, незважаючи велику кількість спільних рис, системи відрізняються певними наборами специ-

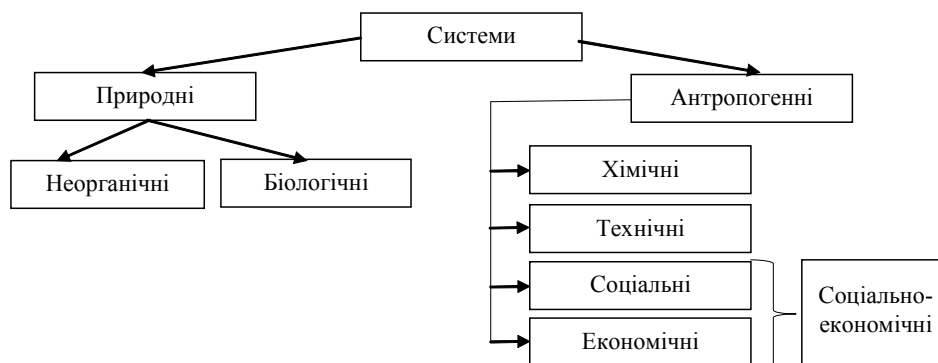

Рис. 1. Класифікація систем

Джерело: доповнено авторами на основі [3; 8].

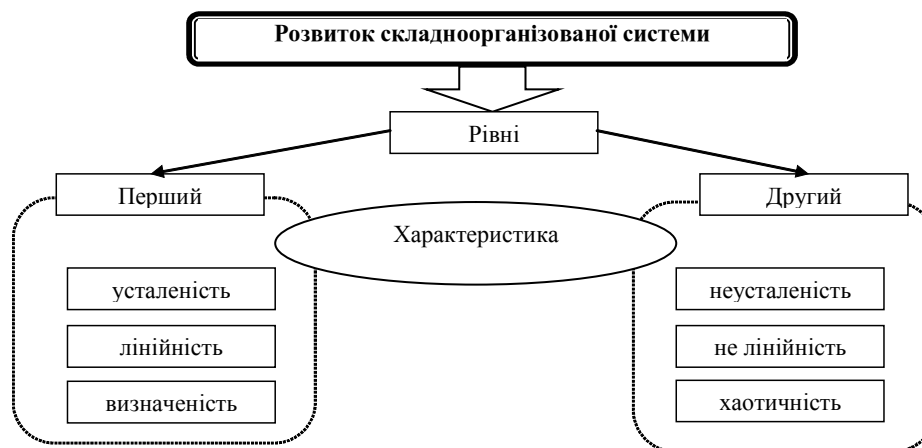

Рис. 2. Рівневий підхід до розвитку складноорганізованих систем

Джерело: систематизовано авторами на основі [3; 8–10].

фічних рис, та власними закономірностями розвитку. Діяльність в цілому, та розвиток системи — це забезпечення її глобальної мети, а сукупність та взаємозв'язок елементів і підсистем — забезпечення вирішення локальних завдань. Діяльність такого роду систем і управління ними є як процесом збереження їх цілісності і визначеності, так і процесом, переведення в новий якісний стан [8].

Соціально-економічна система характеризується різними технічними, технологічними, організаційними і економічними потенціалами. Ознаками такої системи є периферійність, гнучкість, еластичність, надійність зв'язку, ефективність, можливість розвитку у встановлених межах, імовірність для зовнішніх збурень та ін. Для складноорганізованих систем неможливо нав'язати напрями розвитку, можливо лише сприяти процесу самоорганізації. Розвиток складноорганізованої системи з точки зору сучасної наукової картини світу, характеризується двома рівнями їх еволюції (рис. 2).

На першому етапі розвиток характеризується усталеністю, лінійністю і передбачуваністю, на другому — неусталеністю, хаотичністю і нелінійністю. В основі характеристики системи на другому рівні лежить система нелінійних рівнянь, ступені яких є більшими за одиницю, завдяки чому забезпечується фізичний сенс не лінійності, при якому множина рішень нелінійного рівняння корелюється з множиною напрямів еволюції системи.

Таким системам практично неможливо нав'язати напрямки розвитку, відповідно за даних умов ключовим елементом виступає розуміння того, як вивести систему з такими характеристиками на оптимальний напрям розвитку [2]. Саме становлення сучасної філософської концепції розвитку дозволяє формувати мето-

дологічні засади такого пізнання.

Окремі автори вважають, що концепція розвитку не може існувати відокремлено від парадигми самоорганізації і синергетики. Адже синергетика забезпечує вивчення конкретних механізмів переходу від одного якісного стану до іншого, що має своє відображення у природі обміну енергії і речовини із зовнішнім середовищем. В той же час спостерігаємо існування критичних точок, де можливе виникнення нових динамічних структур, а також створення ладу із безладу, що ще раз підтверджує закон діалектики — перехід кількісних змін у якісні. Саме розвиток через протиріччя, діалектичне заперечення старого новим, перетворення випадкового у необхідне знаходять своє відображення у принципах синергетики [4].

Сучасна наука стверджує, що процес розвитку обумовлює незворотні зміни у відкритих системах і посилює у них порядок і самоорганізацію. Еволюція у науці і суспільстві у багатьох випадках залежить від змін, які відбуваються всередині системи. Але поряд з такими явищами розвиток систем і, зокрема, соціальних багато у чому залежить від зовнішніх чинників і, у першу чергу, впливу з боку держави [4].

Тому, погоджуючись з вищенаведеними думками авторів, щодо філософського змісту даного поняття, особливо що стосується розвитку систем, пропонуємо власне бачення змісту категорії розвиток — це послідовний рух системи до нового якісного стану під впливом чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, які забезпечують постійне її оновлення.

Стійкий стан функціонування будь-якої системи передбачає наявність чіткого взаємозв'язку та взаємозалежності всіх її складових, які спрямовуються на реалізацію встановлених

цілей по різних напрямках: економіка, суспільство, торгівля, міжнародні відносини тощо. В даному випадку поняття система не слід обмежувати певними рамками, обмеження стосується лише її структурних елементів, адже вони забезпечують сукупність зв'язків та передбачають взаємовпливи між існуючими складовими, що в свою чергу виступає ключовим елементом при здійсненні оцінки існування системи, особливо в межах тривалого періоду часу.

Економічна система — є динамічною системою відкритого типу, у складі якої наявні інститути та механізми, які забезпечують постійне підтримання її стійкий та стабільного стану. Намагання зберегти стійкий стану — це ключова риса та загальна властивість, що притаманна для всіх різновидів системам, включаючи і економічні [4].

Виникнення невірноваженого стану в системі відбувається за умов, коли вона тимчасово, під впливом різних випадкових коливань, починає відрізнятися від власних норм, відхилятися від власного стану рівноваги. Це можуть бути природні катаклізми, які ми можна вважати за випадкові явища, що здійснюють вплив на всі, включаючи й глобальні, системи, при цьому нормальний функціональний стан економічної системи визначається комплексом чинників, які включають об'єктивні і суб'єктивні. Як наслідок, при втручанні економічні процесів суб'єктів, які забезпечують ухвалення визначальних рішень, не враховуючи при цьому рекомендації наукової спільноти та думки представників громадянського суспільства, мають місце ситуації пов'язані із виникненням та нагромадженням різного роду деструктивних тенденцій, які є бар'єрами на шляху соціально-економічного розвитку. Це призводить до виникнення порушень, прояву різнонаправлених інтересів, і як результат — неузгодженість, поява диспропорцій, порушенню нормального функціонування, що в кінцевому результаті спричиняє структурні зміни в системі.

Виникнення порушень в системі свідчить про зміни результатів діяльності, що є протилежними для її прямого функціонального стану.

Неминучі негативні витрати -це невід'ємна складова будь-якої динамічної економічної системи, що існує поряд позитивними результатами. В процесі функціонування системи, на різних стадіях з'являються відхилення соціальних норм, що викликають погану роботу соціальних інститутів, ріст корупції і тому подібне.

Такого роду відхилення є наслідком помилок розвитку при умові використання так званого підходу "спроб та помилок", також це вікові помилки росту, і значною мірою помилки, які виникають внаслідок прийняття рішень вищою ланкою управління [1].

В працях сучасних дослідників все частіше зустрічаються спроби уточнення характеристики та проведення опису специфічних соціально-економічних систем в якості об'єкта управління, який змінює свій первинний стан, залежно від умов функціонування та розвитку, знаходячись під впливом безлічі чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Перебуваючи у стані постійного руху та змін, соціально-економічні системи втрачають свій стан сталості. В процесі динамічних перетворень вони втрачають предметну референтність, що за попередніх умов фіксувалася в чітких межах та виконувала системоутворюючу роль центру в управлінні.

В межах зазначених відношень, управлінська дія могла комплексно поширюватися і на соціальну складову, забезпечуючи їх єдність та сталість. За сучасного рівня розвитку суспільства наявні інформаційні потоки нівелюють дану "базову" властивість та зменшують вагу "формуючої" сили, яка визначає системну єдність та будову структури [8].

Соціально-економічні системи за таких умов втрачають власну сталість, переходять до стану системної кризи, яка проявляється через заміну сталого предметного змісту, що забезпечує постійний розвиток, на процес поліпшення, формування якісно нового стану. За даних умов, система перестає бути об'єктом управління, змінюючись на сам рух, що в свою чергу визначає необхідність у побудові кардинально інших механізмах регулювання. В даному випадку перед системою управління соціально-економічними системами, виникає проблема, що потребує негайного вирішення, і стосується управління, власне не самою системою, а в більшій мірі її рухом, забезпеченням економічного та соціального розвитку.

Розглядаючи соціально-економічні системи, як об'єкт дослідження, виникають складнощі, що зумовлюються лише частковою подібністю проєктних систем з реальними. Використовуючи зазначений підхід, ми передбачаємо розгляд об'єкту вивчення, та процесів, які його характеризують, як цілісну систему. Використання системного підходу для дослідження соціально-економічних систем і на даний час є провідним напрямком наукових дослідженнях.

Рис. 3. Характеристика процесів самоорганізації системи

Джерело: розроблено авторами.

В історичній ретроспективі, вплив різноманітних чинників визначає формування ситуації, при якій управління системою, як соціально-економічним об'єктом є чимось абсолютно новим, порівняно з тим станом, що існував раніше [8]. Тут на перші ролі виходить питання, яке стосується управління адаптацією та забезпечення пристосування соціально-економічної систем до нових умов, які викликані постійними змінами в розвитку глобальної економіки за умов невизначеності. Сучасні дослідження соціально-економічних систем спираються на принципово нові методології дослідження, і одним із головних напрямків стає синергетичний підхід. За умов швидкого поширення інтеграційних процесів в світовій економіці, та в різних країнах, більшої ваги та актуальності глобальних проблемах зазначений підхід забезпечує визначення оптимального напрямку розвитку суспільства з урахуванням зростання складності зовнішнього середовища, яке оточує соціально-економічні системи, та модифікацію механізмів їх взаємодії. Складна структура соціально-економічних системи, також має характеристики пов'язану із реалізацією адаптивної стратегії поведінки, які забезпечують реалізацію закономірностей, які притаманні для складних соціально-економічних систем, з метою прогнозування майбутніх змін [8].

Використання синергетичного підходу, розглядає "невизначеність" одночасно як одну з ключових характеристик системи, так і у вигляді базової характеристики стану рівноваги системи, акцентуючи увагу на тому, що система завжди прагне досягти рівноваги за рахунок самоорганізації (рис. 3).

Самоорганізація системи формується при взаємодії останньої із зовнішнім середовищем. В даному випадку зовнішнє середовище має постійний вплив на систему, встановлює її межі, визначає умови функціонування, спонукає прискорення інтенсифікації руху структурних елементів та забезпечує якісні та кількісні зміни системи. Але такий розвиток системи може відбуватися лише за умови постійного припливу енергії та ресурсів до неорганізованої системи.

Використання синергетичного підходу для дослідження адаптивних соціально-економічних систем, найчастіше відбувається на стадіях їх інтенсивного розвитку. Дослідження дефініції "невизначеність", при використанні синергетичного підходу, повинно розглядатися як негативне явище, вплив якого на систему повинен бути усунений.

В той же час при дослідженні соціально-економічних систем за допомогою синергетичного підходу, потрібно врахувати чинники, які

обмежують застосування останнього для прогнозування розвитку соціально-економічної системи. Головним обмеженням при цьому виступає сама методологія, що базується на синергетиці, та не передбачає врахування специфіки соціально-економічної системи. Іншим обмеженням використання даної теорії, в процесі дослідження соціально-економічних систем, є той факт, що даний підхід та висновки, які формуються основі його використання, розумінні та вивченні розвитку в якості еволюційного процесу, не обумовлюється інноваційними діями та не враховує базовий вплив змін, пов'язаних із інноваціями на розвиток соціально-економічних систем [7]. Можливість соціально-економічної системи пристосовуватися до впливу чинників зовнішнього середовища стає тим базисом, який визначає високу динаміку цього процесу. Саме він забезпечує впровадження комплексних інновацій найбільш ефективно з урахуванням часових обмежень. Здатність до самоорганізації визначає використання розглянутого підходу соціально-економічними системами, і відповідно їх діяльність в за таких умов набуває якісно нового, наповнення та змісту. За даної ситуації можливість соціально-економічної системи забезпечити власну самоорганізацію виступає необхідною передумовою для трансформації, що відбувається та дозволяє забезпечити самій системі еволюційний розвиток.

За умови нестабільності зовнішнього середовища, формування та розвиток організаційних форм, в основі яких лежить самоорганізація інноваційних процесів, забезпечує високий рівень ефективності адаптації соціально-економічних систем до мінливих умов зовнішнього середовища.

Реалізація зазначених процесів на глобальному рівні, а не тільки на макrorівні, відбувається завдяки формуванню міжнародних структур, які враховують глобальні аспекти соціального розвитку на основі самоорганізації, використовуючи принципи коеволюційної інноватики. При цьому глобальний розвиток виходить із поділ країн, в основі якого лежить не економічний базис, який лише посилює суперечності між країнами, а поділ, який базується на індикаторах розвитку соціальної та екологічної сфер. Таким чином усі країни ми маємо змогу віднести до категорії таких, що розвиваються — прямуючи до рівня розвитку, який відповідав би моделі сталого розвитку [3]. Поширення коеволюційних процесів при цьому визначає передумови адаптації та корегування соц-

іальних систем за умов різновекторного зовнішнього середовища, а також наявність сприятливих умов для формування ефективних управлінських дій по відношенню до соціуму. Коеволюційні стратегії дозволяють додатково використати переваги, пов'язані з функціонуванням соціально-економічних систем, які передбачають формування та впровадження механізму реалізації змін.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Можливість соціально-економічних систем адаптуватися до різних чинників зовнішнього оточення стає ключовим базисом, який формує високий рівень динаміки. Можливість соціально-економічної системи забезпечити власну самоорганізацію виступає необхідною передумовою для трансформації, що відбувається та дозволяє забезпечити самій системі еволюційний розвиток, так і на якісному рівні усіх процесів, що в ній відбуваються. Коли зовнішнє середовище є досить нестабільним, то формування і розвиток саме таких організаційних форм, які засновані на самоорганізації інноваційних процесів, дозволяє забезпечити ефективність адаптації соціально-економічних систем до умов зовнішнього середовища. Агропродовольча сфера характеризується наступними ознаками: міжгалузевим підходом, наявністю основної та неосновних галузей, відтворювальним принципом та критерієм участі у створенні кінцевого продукту, складністю визначення функціонального ядра, формуванням сфери на території держави, а його окремих складових частин — на території окремих регіонів. Розвиток агропродовольчої сфери, орієнтуючись на принципи стійкого розвитку можна представити у вигляді концепції триєдиного результату. Компоненти стійкого розвитку, базуються на тісному взаємозв'язку та взаємодії соціальних, економічних та екологічних процесів у їх багатовимірній структурі.

Література:

1. Бакай С.С., Білун С.О., Світлична А.В. Словник з теорії організації: навч. посібник. Полтава: ПДАА, 2002. 146.
2. Глинська А.Є. Особливості сталого розвитку систем в залежності від їх масштабності. Вісник ХНУ. 2006. № 4. Т. 3. С. 159—161.
3. Горбань О.М., Бахрушин В.Є. Основи теорії систем та системного аналізу. Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2004. 204 с.

4. Економічна енциклопедія: в 3 т. / [редкол. С.В. Мочерний (відпов. ред.) та ін.]. Т. 1 Київ: Академія, 2000. 864 с.

5. Коваленко І.І., Бідюк П.І., Гожий О.П. Вступ до системного аналізу: навчальний посібник. Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили, 2004. 148 с.

6. Новий тлумачний словник української мови: В 3-х т. / Уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко. К.: "Аконіт", 2007. Т. 1. 926 с.

7. Федірець О.В. Формування механізму управління розвитком підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2021. Том 6. № 1. С. 322—329.

8. Федірець О.В. Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, 2021. 448 с.

9. Lozhachevska O., Navrotska T., Melnyk O., Kapinus L., Zos-Kior M., Hnatenko I. Management of the logistical and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market. *Laplace In Review*. 2021. № 7 (3). pp. 315—323.

10. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. № 43 (3). pp. 403—414.

References:

1. Bakai, S.S., Bilun, S.O. and Svitlichna, A.V. (2002), *Slovnnyk z teoriiy orhanizatsiyi* [Dictionary of organization theory], PDAA, Poltava, Ukraine.

2. Glynska, A.E. (2006), "Features of sustainable development of systems depending on their scale", *KHNU Bulletin*, vol. 4.3, pp. 159—161.

3. Horban, O.M. and Bakhrushin, V.E. (2004), *Osnovi teoriiy system ta systemnoho analizu* [Fundamentals of systems theory and system analysis], State University "ZIDMU", Zaporizhzhia, Ukraine.

4. Mocherny, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediya* [Economic encyclopedia], Academy, Kyiv, Ukraine.

5. Kovalenko, I.I., Bidyuk, P.I. and Gozhy, O.P. (2004), *Vstup do systemnoho analizu* [Introduction to systems analysis: a study guide], Mykolaiv State University named after Petra Mohyly, Mykolaiv, Ukraine.

6. Yaremenko, V. and Slipushko, O. (2007), *Novyy tлумachnyy slovnnyk ukrayins'koyi movy* [New explanatory dictionary of the Ukrainian language], Aconite, Kyiv, Ukraine.

7. Fedyrets, O.V. (2021), "Formation of the management mechanism for the development of agro-food enterprises", *Ukrainian Journal of Applied Economics*, vol. 6.1, pp. 322—329.

8. Fedirets, O.V. (2021), "Development of the agro-food sector as a socio-economic system: theory, methodology, practice", *Abstract of Doctor dissertation, Economy, Poltava, Ukraine*.

9. Lozhachevska, O., Navrotska, T., Melnyk, O., Kapinus, L. Zos-Kior, M. and Hnatenko I. (2021), "Management of the logistical and marketing behavior of innovation clusters in territorial communities in the context of digitalization of society and the online market", *Laplace In Review*, vol. 7 (3), pp. 315—323.

10. Mykhailichenko, M., Lozhachevska, O., Smagin, V., Krasnoshtan, O., Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021), "Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization", *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43 (3), pp. 403—414.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2024 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663